

УДК 94(37):930.2:003.071

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.136.1.14>

А. Сорока, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ОТОЧЕННЯ МІТРИДАТА VI ЕВПАТОРА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ МОНУМЕНТА МІТРИДАТА НА О. ДЕЛОС)

Присвячено аналізу середовища приближених осіб понтійського царя Мітрідата VI Евпатора (у період підготовки до протистояння з Римом) за матеріалами пам'ятки на о. Делос (монумент Мітрідата), зведеної в 101–102 рр. до Р. Х. поблизу святилища самофракійських богів. На монументі Мітрідата представлено скульптурні медальйони 12 осіб і статуя царя, але детально можливо дослідити лише 8 зображень та написів, адже інші були знищені. Окреслено також причини зведення пам'ятки, які полягали в поширенні політичного та культурного впливу Понтійського царства в Егеїді, встановленні союзницьких зв'язків й увіковіченні влади царя. Визначено зовнішні характеристики монумента та історію його дослідження Французькою школою в Афінах і сучасними науковцями. Наведено відомості з античних писемних, археологічних й епіграфічних джерел; проаналізовано зміст написів і визначено роль 8 осіб, скульптурні медальйони яких розташовувалися на стінах монумента (друзів дитинства і військових Гая, Дорілая Філетера та Діофанта; царів Аріарата VII, Антіоха VIII Гріппа та Мітрідата II; довірених осіб Асклепідора та Папія), у житті, внутрішній політиці та військовій кампанії Мітрідата VI проти Риму.

Ключові слова: Мітрідат VI Евпатор, монумент Мітрідата, Понтійське царство, Римська Республіка, Делос.

Правління понтійського царя Мітрідата VI Евпатора (132–63 рр. до Р. Х.) в історії Риму відіграє важливу роль, адже війни (89–63 рр. до Р. Х.), ним спровоковані, стали одним із чинників завершення періоду Римської Республіки. Дослідження найближчого оточення та соратників Мітрідата VI дозволить детальніше проаналізувати перебіг військової кампанії Понту з Римом, визначити цілі і сили воюючих сторін, стратегічні плани та настрої Мітрідата і його союзників. Просопографічний аналіз оточення царя, яке формувалося ще з його дитинства, приближених осіб при Понтійському дворі та царів союзницьких держав дозволить окреслити культурні чинники, що вплинули на формування ціннісних орієнтирів Мітрідата: його характер, релігійні та політичні переконання.

У роботах, присвячених Мітрідату та його війнам із Римом, розглядаються аспекти утворення союзів Понту із сусідніми державами (Великою і Малою Вірменією, Парфією, Сирією, Каппадокією) та їхнє подальше функціонування в часи війни – це праці Т. Рейнака [24, с. 343–364], А. Мейор [18, с. 103–105], С. Саприкіна [5, с. 144, 163]. Також є невеликі дослідження, що стосуються зв'язків Понту з Боспорським царством (Є. Молев [4, 20]), Парфією (М. Олбрайт [21]) і Великою Вірменією (А. Мейор [17]). Однак відкритими лишаються питання стосунків між Мітрідатом та його найближчим оточенням у війську, при Понтійському дворі, друзями дитинства та релігійними особами. Коло осіб, зображення яких представлені на монументі Мітрідата на Делосі, також докладно не вивчали (загалом у наукових роботах Д. Ерджіяз [13, с. 109–111] і В. Талаха [7, с. 53–54] лише перераховують їхні імена, а М. Максимова [3, с. 204–208] розглянула портретні медальйони Гая, Папія, Дорілая Філетера і Дорілая Тактика, які були уродженцями Аміса).

Відповідно, мета зазначеної роботи полягає в ідентифікації кола найближчих осіб Мітрідата VI за написами до скульптурних медальйонів, які входять до комплексу пам'ятки, збудованої на честь царя Понту поблизу святилища самофракійських богів на о. Делос, а також порівняння наявної інформації в роботах античних авторів про зазначених осіб. Важливим є визначення ролі кожної із зображених постатей у політиці та житті царя Понту і причин їхнього увіковічення в монументі Мітрідата.

Для розкриття питання встановлення і функціонування союзницьких відносин між Понтійським царством та сусідніми державами за Мітрідата Евпатора, його соратниками та прибічниками було використано античні писемні, археологічні й епіграфічні джерела. До писем-

них джерел належать фрагменти XII книги "Римської історії" Аппіана "Війни з Мітрідатом", XXXVII та XXXVIII книги "Епітоми твору Помпея Трога "Філіппова історія" у викладі Юстина, біографії з "Порівняльних життєписів" Плутарха, твір Мемнона "Про Гераклею" та VII книга "Географії" Страбона. Археологічними й епіграфічними джерелами служать портретні медальйони [12, с. 13–42; 10, с. 140] приближених до царя осіб і його статуя з написами до них, знайдених на о. Делос (епіграфічні матеріали з о. Делос зібрані на сайті Гуманітарного інституту Паккарда (Packard Humanities Institute (PHI)) [23]. Зазначена пам'ятка на Делосі представлена мармуровими медальйонами 12 осіб, які належали до оточення царя, й однією статуєю Мітрідата VI. У розкопках, що проводилися на Делосі з 1873 р. Французькою школою в Афінах на чолі з археологом Фернаном Шепутьєром, було виявлено руїни святилищ, амфітеатру, хори тощо. Однією з пам'яток був храм, збудований на честь Великих богів (кабейри (*κάβειροι*) – міфічні хтонічні божества, на честь яких проводили таємні містерії переважно на о. Лемнос, Імброс, Самофракії та Фівах [11, с. 281–286]) із Самофракійського храмового комплексу [12, с. 13], поруч із яким розміщувалася пізніше добудована пам'ятка Мітрідата.

Термін "монумент (пам'ятка) Мітрідата" ("le monument de Mithridate") уведений Фернаном Шепутьєром [12, с. 13]. Формулюванням "пам'ятка Мітрідата" користуються більшість дослідників [13, с. 104; 15, с. 134; 18, с. 106; 3, с. 200], але зустрічається й термін "героон" (*ήρώων*) – храм чи каплиця, зведені на честь героя [8, с. 655]. Героони зводили переважно після смерті так званого героя чи виконували функцію кенотафів (*κενόταφιον* – порожня символічна могила [8, с. 795]) у місцях їх найбільшого шанування. Формулювання "героон" зустрічається лише в роботах Б. Макгінга [19, с. 90] і С. Саприкіна [6, с. 273], що може бути пов'язане з помилковим сприйняттям дослідниками цієї пам'ятки як такої, що будувалася після смерті царя чи присвячувалася шануванню саме однієї особи – Мітрідата. Проте використовуючи таке іменування пам'ятки, історики не враховують наявності скульптурних медальйонів чи перманентно повторюваних написів про жреця Геліанакса, а не лише статуї царя.

Храм на честь самофракійських богів був зведений у IV ст. до Р. Х., а в 102–101 рр. до Р. Х. поруч із храмом добудований зазначений монумент на честь Мітрідата VI Евпатора, що був освячений афінянином Геліанаксом від імені афінян і римлян, про що свідчить напис на архітраві споруди: "Жрець Геліанакс, Асклепідора афінянина [син], пожиттєвий жрець Посейдоном даний,

перейшов до богів Великих самофракійських Діоскурів [Кабейрів], від народу афінського і народу римського на честь самому басилевсу Мітрідату Евпатору Діонісу здійснив освяту при правлінні Феодора, Діодора із Сунія [сина] (тут і далі переклад наш. – А.С.) (IDelos 1562). Німецький історик й археолог П. Кройз вважає, що монумент не був зведений ні від імені Мітрідата, ні на його честь, мотивуючи це постійними вказівками в кожному з написів до медальйонів і на архітраві споруди (IDelos 1569–1574, 1576), що жрець Геліанакс освячував його [15, с. 137]. До того ж монумент не мав жодного відношення до Понтійського царства, оскільки саме Геліанакс керував його будівництвом, але дослідник нівелює той факт, що в кожному написі є вказівка на Мітрідата Евпатора. Хоча таке твердження П. Кройза ще раз підтверджує думку, що героном монумент Мітрідата називати не доречно.

Про причини будівництва пам'ятки може свідчити пожертвування, що були здійснені від імені Мітрідата VI і його брата Хреста для делоського гімнасію (IDelos 1560). Згідно з написом, пожертвування були надані у 115–114 рр. до Р. Х. – через 7–8 років після приходу Мітрідата VI до влади у 121 р. до Р. Х. (після вбивства його батька Мітрідата V), а, отже, після легендарного періоду семирічної відсутності його в царстві (Just. XXXVII. 2.7–9) та регенства матері Лаодіки. Відповідно, цар Понту виступав на той час повноправним правителем, про що й свідчить початок напису "Басилевс Мітрідат Евпатор", тому поширення свого впливу серед греків було логічним кроком зовнішньої політики. Проте, на думку А. Мейор, саме за регенства Лаодіки були здійснені ці пожертвування задля уникнення розповсюдження чуток про зникнення молодого царя й забезпечення від позбавлення влади [18, с. 75–76]. Відповідно, відбувалася культурна та політична інтеграція Делоса до сфери впливу Понту.

Пам'ятка Мітрідата, де розміщувались портретні медальйони та статуя царя, була прямокутної форми (ззовні близько 5,20×3,90 м, із середини близько 3,88×1,95 м) із трьох боків оточена стінами, а вхід зі східного боку був відкритий із двома іонічними колонами у висоту близько 2,90 м [12, с. 13–14]. Шість мармурових медальйонів із написами розташовувалися вздовж протилежної до входу стіни, інші – по три вздовж бічних стін. У центрі будівлі розміщувалася статуя Мітрідата. При розкопках виявлено, що медальйони були навмисно знищені, а обличчя понівечені, адже збереглися лише написи (деякі пошкоджені) до кожного з них. Імовірно, пам'ятка була піддана *damnatio memoriae* (*memoria damnata*) [27, с. 18] після смерті Мітрідата VI, що логічно корелюється зі ставленням Риму до царя як запеклого ворога.

Зі 166 р. до Р. Х., за указом Риму, Делос потрапив під управління Афін і став відкритим портом, осередком торгівлі рабами, де зустрічалися і греки, і римляни, і торговці з Малої Азії [26, с. 261–264]. З огляду на це не дивно, що на Делосі з'явився монумент на честь Мітрідата, адже острів став місцем перетину культур, політики та торгівлі. Готуючись до війни з Римом, Мітрідат Евпатор поширював свій вплив серед еллінів, а встановлення монументів поруч зі святилищами було надійним способом укорінити у свідомості греків приязне союзницьке ставлення. Ніби "звільняючи" грецьке населення від римлян, у 88 р. до Р. Х. за наказом Мітрідата VI на Делосі було вбито близько 20 тис. римлян й острів охоче вступив у союз із Понтійським царством (App. Mithr. 28). Відповідно, будівництво такої пам'ятки свідчило про вибудовування ідеологічного підґрунтя серед грецького населення і популярність Мітрідата не лише в Понті, а й в Егеїді ще до початку війн з Римом.

Створення подібних пам'яток було притаманне античній грецькій і римській традиції, а культ героя й увічнення його образу було поширеною практикою [16, с. 10–11]. Однак монумент Мітрідата не був повноцінним місцем його шанування у класичному розумінні, адже портретні медальйони вказували на друзів, прибічників і союзників царя на 102–101 рр. до Р. Х. Серед скульптурних медальйонів, ідентифікованих завдяки написам до них, можна встановити імена цих осіб: на західній стіні розміщено зображення Гая (за згадкою Плутарха – друг дитинства царя (Plut. Rom. 42)), невідомої особи, чиє ім'я не збереглося (помічник Мітрідата, син Антипатра) і Дорілая Філетера (племінник Дорілая Тактика). На протилежній до входу північній стіні були портрети Діофанта (син Махара), Аріарата VII (цар Каппадокії, племінник Мітрідата VI), Антіоха VIII Гріппа (цар Сирії), Асклепідора (батько жреця Геліанакса, який освячував монумент), однієї особи, яку не вдається ідентифікувати, та представника династії Аршакідів. На східній стіні зображені Мітрідат II (цар Парфії), невизначена особа, оскільки напис, як і медальйон, не збереглися, та Папій (син Менофіла, головний лікар Мітрідата). У центрі розташовувалася скульптура Мітрідата VI.

Переходячи до дослідження ролі зазначених осіб у зовнішній і внутрішній політиці Мітрідата VI, його особистому житті, варто аналізувати постаті у порядку розташовування скульптурних медальйонів. За даними Плутарха, Гай був другом дитинства Мітрідата, який міг лишатися наближеним до царя після приходу до влади, але зрадив його під час війни з Римом (Plut. Rom. 42), передавши Фавсту, сину Сулли, кіфару із царських скарбів. За епіграфічним матеріалом, Гай з Аміса був сином Гермеса і "виховувався" разом із царем (*σύντροφος* – той, що виріс та виховувався разом із кимось; зведений брат майбутнього царя [8, с. 1502] (IDelos 1570), пізніше міг служити в армії Мітрідата.

Дорілай Філетер, як і Гай, був другом дитинства царя, адже на написі аналогічно було зазначено "*τὸν σύντροφον*" (IDelos 1572). Також за згадками Страбона можна встановити, що Дорілай був племінником Дорілая Тактика (Strab. X. 4.10). З Дорілаєм Філетером Мітрідат разом виховувався і був у дружніх стосунках ще з дитинства. Згідно з написом, "вихований разом і приведений на війну Мітрідатом" (IDelos 1572). Ураховуючи, що два із трьох портретів належали друзям дитинства, майбутнім військовим в армії Понту та, ймовірно, ровесникам царя, то третій медальйон міг також належати подібній особі, але як напис, так і зображення були піддані *damnatio memoriae*. Відкритим залишається питання: медальйони знищувалися хаотично чи за певним принципом відбору найбільш неприйнятних осіб.

На північній стіні було зображення Діофанта (IDelos 1574), сина Махара. Відомо, що як полководець Мітрідата він керував понтійськими військами ще з 80-х рр. до Р. Х., а у 85 р. до Р. Х. зазнав зі своїми військами поразки в бою з римлянами під командуванням Гая Флавія Фімбрія (Memnon 24.4–5). Уже у третій війні з Римом війська Діофанта були відправлені в Каппадокію та незабаром у 71 р. до Р. Х. зазнали поразки від Лукулла у Віфінії (Memnon 27.2; Plut. Luc. 11.1–2). За згадками Страбона, у Мітрідата був ще один полководець Діофант, син Асклепідора, який у війні зі скіфами близько 110–109 рр. до Р. Х. відвоював раніше втрачені землі на західному узбережжі Криму (Strab. VII. 3.17), а в 107 р. до Р. Х. придушив повстання Савмака в Боспорському царстві, яке, у підсумку, перейшло під контроль Понту [2, с. 49–71; 1, с. 17–22]. Відповідно, обмежена кількість даних із писемних джерел про Діофанта, сина Махара, не дозволяє детальніше охарактеризувати особу, але завдяки верифікації з епіграфічними джерелами пам'ятки Мітрідата і декрету з Херсонесу можна стверджувати, що

портретний медальйон належав саме йому через чітку вказівку в написі на Махара (IDelos 1574).

Один із медальйонів на північній стіні належав Аріаратові VII, цареві Каппадокії у 116–101 рр. до Р. Х., який був племінником Мітрідата VI (сином сестри Лаодіки). Мітрідат V у 120-х рр. до Р. Х. видав заміж свою дочку Лаодіку за Аріарата VI Епіфана, сином яких і був Аріарат VII (App. Mithr. 10; Just. XXXVIII.1–2), якого після вбивства батька (Just. XXXVII. 1.1–5) підтримував на престолі Мітрідат VI, а Лаодіка була регентом, тому Каппадокія перебувала під безпосереднім контролем Понту (Just. XXXVIII. 1). Важливо, що напис до портретного медальйону вказує "Басилевс" ("Басилевс Аріарат Філометор, син Басилевса Аріарата Епіфана Філопатора...") (IDelos 1576), де Аріарат VI – цар Каппадокії у 130–116 рр. до Р. Х. (Memnon 22. 1), тому на 102/101 рр. до Р. Х. Аріарат VII був царем Каппадокії. У 101 р. до Р. Х. цар Віфінії Нікомед III Евергет, бажаючи підкорити Каппадокію, одружився на Лаодіці, але Мітрідат вигнав гарнізони Нікомеда, раніше свого союзника, із захоплених територій і повернув (відновив (*restituit*)) при владі Аріарата VII ("...Мітрідат захисників Нікомеда з Каппадокії вигнав, царських представників сестри сина повернув..." (Just. XXXVIII. 1.5)). Отже, до і після часу зведення монумента племінник Мітрідата був визнаним царем Каппадокії, а його зображення на стіні пам'ятки служило ідеологічним підтвердженням, що царство Аріарата було союзником Понту. Стає очевидним, що громадяни Делосу та всі інші, хто йшов у святилище самофракійських богів, бачили монумент Мітрідата і його союзників, усвідомлювали міцну коаліцію навколо Понту як противагу Риму. З боку Мітрідата це був прорахований крок, де Аріарат VII виступав лише маріонеткою, оскільки після відновлення його влади в тому ж 101 р. до Р. Х. царем Каппадокії став його син Аркафій (Аріарат IX) (Just. XXXVIII. 1.9–10). Понтійський цар залучився підтримкою Гордія, який допоміг убити Аріарата VI, щоб спровокувати на війну племінника і захопити Каппадокію. Аріарат VI, готуючись до війни, був убитий у 101 р. до Р. Х., а новим правителем став син Мітрідата (App. Mithr. 15; Just. XXXVIII. 1.6–10).

Важливою фігурою для Мітрідата був Антіох VIII Гріпп (цар Сирії у 125–96 рр. до Р. Х.), адже мати Мітрідата Лаодіка [14, с. 50] походила з роду Селевкідів (була дочкою Антіоха IV Епіфана (Polyb. V. 43, 45)). Відповідно, Сирія, а з 83 р. до Р. Х. і Велика Вірменія на чолі з Тиграном II (Just. XL. 1.1–4) були союзниками Понту у війнах із Римом.

Батько афінського жреця Геліанакса, Асклепідор, також удостоївся зображення в монументі. Саме під керівництвом Геліанакса освячували пам'ятку, що вказано на кожній із присвят до портретних медальйонів та на архітраві споруди: "освятитв афінянин Геліанакс Асклепідорус" (IDelos 1552). Будівництво святилища відбувалося під його контролем: встановлення статуї батька не могло бути не узгоджене з понтійським царем. Лише за умови безпосереднього стосунку Асклепідора до царської родини, його статуя могла перебувати у святилищі на рівні з царями та найближчим оточенням Мітрідата. Дослідники припускають, що Асклепідор був однією особою, який освячував статую Лаодіки [25, с. 429–431; 19, с. 90; 3, с. 249], сестри царів Понту Фарнака I (185–159 рр. до Р. Х.) і Мітрідата IV Філопатора Філадельфа (159–150 рр. до Р. Х.) (вона була водночас і дружиною останнього). Про це свідчить напис до екседри зі статуєю Лаодіки на Делосі, що вказує на жреця Асклепідора (IDelos 1555). Екседра була зведена за царювання Фарнака I, оскільки є чітка вказівка на Фарнака як царя (βασιλέως) та Лаодіку як сестру (ἀδελφίην) Мітрідата і Фарнака (IDelos 1555). Зважаючи на це, розташування фігури Асклепідора пояснюють довготри-

валими взаєминами жреця та його сина із царською родиною Понту та бажанням Геліанакса увічнити своє та батькове ім'я в історії.

Ще однією наближеною до Мітрідата особою був представник династії Аршакідів. Збережені фрагменти на написі вказують на те, що медальйон належав парфянському царю: "βασιλέων μεγάλου Αρσάκου" (IDelos 1581) та "βασιλέως Αρσάκου" (IDelos 1582), хоча та частина напису, де було зазначене ім'я, не збереглася (IDelos 1581; 1582). Однак можна точно встановити особу, на честь якої було створено скульптурне зображення, оскільки в написі є вказівка на "μεγάλου" (IDelos 1581), що перекладається як "великого". Саме царя Парфії Мітрідата II (121–91 рр. до Р. Х.) називали Великим [9, с. 134], що наведено в Юстина: "якого [Артабана II – царя Парфії у 128–121 рр. до Р. Х.] Мітрідат син унаслідував, який за справи мав Великий ім'я надане") (Just. XLII. 2.3). До того ж, роки правління царя вказують на те, що він був сучасником Мітрідата VI, тому визначення особи Мітрідата II вважаємо логічним, хоча деякі дослідники ідентифікують портретний медальйон особи як Аршака VII [3, с. 205]. Також Парфянське царство розглядало Понт як свого союзника, а після візиту Сулли близько 95 р. до Р. Х. остаточно перейшло на бік Мітрідата VI (Plut. Sulla 5).

Одне із зображень присвячене лікарю Мітрідата – Папію (IDelos 1573). Спочатку Папій працював при дворі сирійського царя Антіоха VII Евергета (164–129 рр. до Р. Х.), а після його смерті перейшов до понтійських царів [22, с. 26]. За написом, Папій був для Мітрідата "першим другом", отже, одним із найближчих соратників при дворі (IDelos 1573).

Таким чином, за матеріалами монумента Мітрідата та писемними джерелами проаналізовано вісім постатей, які мали той чи інший вплив на життя і політику понтійського царя. Імена інших чотирьох осіб встановити не вдається, оскільки портретні медальйони виявилися зруйнованими. Гай і Дорілай Філетер були друзями царя ще з дитинства, а згодом стали служити в понтійському війську; Діюфант, син Махара, також був військовим Мітрідата. Аріарат VII (цар Каппадокії), Антіох VIII Гріпп (цар держави Селевкідів) і Мітрідат II (цар Парфії) – союзники Понту, з якими було укладено династичні угоди та союзницькі договори. Папій міг бути не лише лікарем, а й довіреною особою царя. А портретний медальйон Асклепідора вказував на його довготривалі стосунки з Мітрідатами, тому й Асклепідор, і його син Геліанакс були довіреними особами Мітрідата VI на Делосі. Важливо, що зазначені особи мали певний вплив на Мітрідата чи на його політичну стратегію в 102–101 рр. до Р. Х. (період зведення монумента), тому зрозуміло, що скульптурні медальйони Гая чи Антіоха VIII Гріппа займали своє чинне місце серед них, хоча Гай зрадив Мітрідатові в поразці з Римом, а місце Антіоха VIII згодом зайняв Тигран II. Імовірно, що серед зруйнованих зображень одне належало Тигранові II як найбільшому союзникові Понту під час війн із Римом. Загалом просопотографічний аналіз Мітрідатового оточення за монументом на о. Делос дає чітке уявлення про коло найвпливовіших і найважливіших для Мітрідата VI осіб у процесі підготовки до протистояння з Римом. А сама пам'ятка служила прикладом увічнення влади царя і поширення політичного та культурного впливу Понту для встановлення союзницьких зв'язків.

Список використаних джерел:

1. Гайдукевич В.Ф. О скифском восстании на Боспоре в конце II в. до н. э. / В.Ф. Гайдукевич // Античное общество. – М. : Наука, 1967. – С. 17–22.
2. Жебелев С.А. Последний Перисад и восстание скифов на Боспоре / С.А. Жебелев // Вестник древней истории. – 1938. – № 3 (4). – С. 49–71.

3. Максимова М.И. Античные города юго-восточного Причерноморья: Синопа, Амис, Трапезунт / М.И. Максимова. – М. : АН СССР, 1956. – 472 с.
4. Молев Е.А. Боспор в период эллинизма / Е.А. Молев. – Нижний Новгород : Изд-во ННГУ, 1994. – 140 с.
5. Сапрыкин С.Ю. Понтийское царство: Государство греков и варваров в Причерноморье / С.Ю. Сапрыкин. – М. : Наука, 1996. – 348 с.
6. Сапрыкин С.Ю. Религия и культы Понта эллинистического и римского времени / С.Ю. Сапрыкин. – М. ; Тула : Гриф и К, 2009. – 430 с.
7. Талах В.Н. Рожденный под знаком кометы: Митридат Эвпатор Дионис / В.Н. Талах. – К. : Видавель Купрієнко С.А., 2013. – 215 с.
8. A Greek-English Lexicon / H.G. Liddell, R.A. Scott. – N. Y. : Oxford University Press, 1996. – 1774 p.
9. Assar G.R.F. A Revised Parthian Chronology of the Period 165–91 B.C. / G.R.F. Assar // *Parthica*. – 2006. – 8. – Pp. 87–158.
10. Bruneau, P. Guide de Delos / P. Bruneau, J. Ducat. – P. : E. De Boccard, 1966. – 339 p.
11. Burkert W. Greek Religion / W. Burkert. – Cambridge ; Massachusetts : Harvard University Press, 1985. – 512 p.
12. Chapouthier F. Le sanctuaire des Dieux de Samothrace / F. Chapouthier. – P. : E. De Boccard, 1935. – 92 p.
13. Erciyas D.B. Studies in the Archeology of Hellenistic Pontus: the Settlements, Monuments, and Coinage of Mithradates VI and His Predecessors: Ph.D. thesis / D.B. Erciyas. – University of Cincinnati, 2001. – 317 p.
14. Grainger J.D. A Seleukid Prosopography and Gazetteer / J.D. Grainger. – Leiden : Brill, 1997. – 818 p.
15. Kreuz P.-A. Monuments for the King: Royal Presence in the Late Hellenistic World of Mithridates VI / P.-A. Kreuz // *Mithridates VI and the Pontic Kingdom: Black sea studies* / ed. by J.H. Munk. – Gylling : Narayana Press, 2009. Vol. 9. – Pp. 131–144.
16. Larson J.L. Greek Heroine Cults / J.L. Larson. – Madison, Wisconsin : University of Wisconsin Press, 1995. – 192 p.
17. Mayor A. Common Cause versus Rome: The Alliance between Mithradates VI of Pontus and Tigranes II of Armenia, 94–66 BCE / A. Mayor // *Tarihite Turkler ve Ermeniler* / ed. M. Metin et al. – Ankara : Turk Tarih Kurumu, 2014. – Pp. 99–119.
18. Mayor A. The Poison King: The Life and Legend of Mithradates, Rome's Deadliest Enemy / A. Mayor. – Princeton : Princeton University Press, 2009. – 472 p.
19. McGing B.C. The foreign policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus / B.C. McGing. – Leiden : Brill, 1986. – 195 p.
20. Moлев E. Bosphorus under the Rule of Mithridates VI Eupator / E. Moлев // *Mithridates VI and the Pontic Kingdom: Black sea studies* / ed. by J.H. Munk. – Gylling : Narayana Press, 2009. Vol. 9. – Pp. 321–328.
21. Olbrycht M. Mithridates VI Eupator and Iran / M. Olbrycht // *Mithridates VI and the Pontic Kingdom: Black sea studies* / ed. by J.H. Munk. – Gylling : Narayana Press, 2009. – Vol. 9. – Pp. 163–190.
22. Pohl R. *De graecorum medicis publicis* / R. Pohl. – Berlin : Georg Reimer, 1905. – 98 p.
23. Regions Aegean Islands, incl. Crete (IG XI-[XIII]). ID [Electronic source] // Packard Humanities Institute. – Access mode : <http://epigraphy.packhum.org/regions/910>.
24. Reinach T. Mithridate Eupator, roi de Pont / T. Reinach. – Paris : Firmin-Didot et Cie, 1890. – 494 p.
25. Reinach T. Note sur une inscription de Délos en l'honneur de Laodice (Philadelphie) princesse du Pont / T. Reinach // *BCH*. – 1910. – Vol. 34, Num. 1. – Pp. 429–431.
26. Stillwell R. *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites* / R. Stillwell. – Princeton : Princeton University Press, 2017. – 1068 p.
27. Varner E.R. *Monumenta Graeca et Romana: Mutilation and transformation: damnatio memoriae and Roman imperial portraiture* / E.R. Varner. – Leiden : Brill, 2004. – 340 p.
2. ZHEBELEV, S.A. (1938) *Poslednij Perisad i vosstanie skifov na Bospore. Vestnik drevnej istorii*, 3(4), 49–71.
3. MAKSIMOVA, M.I. (1956) *Antichnye goroda yugo-vostochnogo Prichernomor'ya: Sinopa, Amis, Trapezunt*. Moscow : Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.
4. MOLEV, E.A. (1994) *Bospor v period ellinizma*. Nizhnyj Novgorod: Izdatel'stvo Nizhegorodskogo gosudarstvennogo universiteta.
5. SAPRYKIN, S.JU. (1996) *Pontijskoe carstvo: Gosudarstvo grekov i varvarov v Prichernomor'e*. Moscow : Nauka.
6. SAPRYKIN, S.JU. (2009) *Religiya i kul'ty Ponta ellinisticheskogo i rimskogo vremeni*. Moscow : Grif i K.
7. TALAX, V.N. (2013) *Rozhdyonnyj pod znakom komety: Mitridat Evpator Dionis*. Kiev: Kuprienko S.A.
8. LIDDELL, H.G., SCOTT, R.A. (1996) *A Greek-English Lexicon*. New York : Oxford University Press.
9. ASSAR, G.R.F. (2006) *A Revised Parthian Chronology of the Period 165-91 B.C. Parthica*, 8, 87–158.
10. BRUNEAU, P. (1966) *Guide de Delos*. Paris : E. De Boccard.
11. BURKERT, W. (1985) *Greek Religion*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
12. CHAPOUTHIER, F. (1935) *Le sanctuaire des Dieux de Samothrace*. Paris: E. De Boccard.
13. ERCIYAS, D.B. (2001) *Studies in the Archeology of Hellenistic Pontus: the Settlements, Monuments, and Coinage of Mithradates VI and His Predecessors*. Unpublished thesis (PhD), University of Cincinnati, Cincinnati.
14. GRAINGER, J.D. (1997) *A Seleukid Prosopography and Gazetteer*. Leiden : Brill.
15. KREUZ, P.-A. (2009) *Monuments for the King: Royal Presence in the Late Hellenistic World of Mithridates VI*. In: J.H. Munk, ed. *Mithridates VI and the Pontic Kingdom: Black sea studies*. Vol. 9. Gylling: Narayana Press, 131–144.
16. LARSON, J.L. (1995) *Greek Heroine Cults*. Madison: University of Wisconsin Press.
17. MAYOR, A. (2014) *Common Cause versus Rome: The Alliance between Mithradates VI of Pontus and Tigranes II of Armenia, 94–66 BCE*. In: M. Metin, ed. *Tarihite Turkler ve Ermeniler*. Ankara: Turk Tarih Kurumu, 99–119.
18. MAYOR, A. (2009) *The Poison King: The Life and Legend of Mithradates, Rome's Deadliest Enemy*. Princeton: Princeton University Press.
19. MCGING, B.C. (1986) *The foreign policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*. Leiden: Brill.
20. MOLEV, E. (2009) *Bosphorus under the Rule of Mithridates VI Eupator*. In: J.H. Munk, ed. *Mithridates VI and the Pontic Kingdom: Black sea studies*. Vol. 9. Gylling : Narayana Press, 321–328.
21. OLBRYCHT, M. (2009) *Mithridates VI Eupator and Iran*. In: J.H. Munk, ed. *Mithridates VI and the Pontic Kingdom: Black sea studies*. Vol. 9. Gylling: Narayana Press, 163–190.
22. POHL, R. (1905) *De graecorum medicis publicis*. Berlin: Georg Reimer.
23. ANON (N.d.) *Regions Aegean Islands, incl. Crete (IG XI-[XIII])*. ID. In: *Packard Humanities Institute* [Online]. Available from: <http://epigraphy.packhum.org/book/1?location=6>.
24. REINACH, T. (1890) *Mithridate Eupator, roi de Pont*. Paris: Firmin-Didot et Cie.
25. REINACH, T. (1910) *Note sur une inscription de Délos en l'honneur de Laodice (Philadelphie) princesse du Pont*. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 34(1), 429–431.
26. STILLWELL, R. et al. (2017) *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*. Princeton: Princeton University Press.
27. VARNER, E. R. (2004) *Monumenta Graeca et Romana: Mutilation and transformation: damnatio memoriae and Roman imperial portraiture*. Leiden: Brill.

Надійшла до редколегії 15.12.2017

References

1. GAJDUKEVICH, V.F. (1967) *O skifskom vosstanii na Bospore v konce II v. do n.e.* In: Anon. *Antichnoe obshhestvo*. Moscow : Nauka, 17–22.

A. Soroka, PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE PROSOPOGRAPHICAL ANALYSIS OF MITHRIDATES VI EUPATOR'S INNER CIRCLE (BASED ON MATERIALS OF THE MONUMENT OF MITHRIDATES, DELOS)

The article is devoted to the analysis of Pontic king Mithridates VI Eupator's closest associates in the period of preparation for confrontation with Rome and is based on materials of the Monument of Mithridates in the sanctuary of the Samothracian Gods which was constructed in 101-102 B.C. on the island of Delos. The sculptural portraits of 12 persons and a king's sculpture are represented at the Monument of Mithridates. However, we are able to make precise investigation of only 8 portraits and inscriptions because of destruction the other ones. At the article it is depicted the reasons of the Monument's construction, which had based in dissemination of Pontic kingdom's political and cultural influence in the Aegean Sea and establishment of allied connections and commemoration of the king's power. An internal characteristics of the Monument and the history of its investigation by French School at Athens and by the modern scientists are determined. The article represents information upon narrative ancient sources, archaeological and epigraphical sources. The content of inscriptions and importance of 8 persons (childhood friends and soldiers Gaius, Dorilaus Philetaerus, Diophantus, the kings Ariarathes VII, Antiochus VIII and Mithridates II, fiduciaries Asklepiodorus and Papius), whose portraits were set up in the Monument of Mithridates, in private life, domestic policy and military campaign of Mithridates VI against Roman Republic are analysed. The methodological base includes approaches of comparison, analysis, synthesis and principles of historicism, sequence, complexity.

Keywords: Mithridates VI Eupator, the Monument of Mithradates, Pontic kingdom, Roman Republic, Delos.